

Szemléletformálási lehetőségek az új múzeumpedagógia tükrében a halálos tűzesetek számának csökkentése, valamint a kritikus kockázati csoportok védelme érdekében

Opportunities for raising awareness in light of new museum education approaches, with a view to reducing the number of fatal fires and protecting critical risk groups

Jarabin Kinga
szerző

Katasztrófavédelmi Központi Múzeuma, múzeumpedagógus
Email: kinga.jarabin@katved.gov.hu

Absztrakt:

A halálos tűzesetek számának csökkentése, és a kritikus kockázati csoportok védelme minden érintett – katasztrófavédelem, szociális ellátó rendszer, lakókörnyezet, család – számára kiemelt jelentőséggel bír. Egy tűzeset veszélyezteti a lakókörnyezetet, egy haláleset lelkileg is megterheli az embereket, még akkor is, ha személyesen nem, vagy csak közvetve érintettek. A kockázati csoportok felismeréséhez és védelméhez a figyelemfelhívás, a szemléletformálás és a környezet cselekvővé tétele az első három alaplépés. Az új múzeumpedagógiában, valamint a konstruktív oktatásban rejlő lehetőségek, és ezek alkalmazása a megfelelő szervezeti formában, helyen és időben, képesek lehetnek hidat építeni a törekvésben a katasztrófavédelem, valamint a szociális szféra közé.

Kulcsszavak: halálos tűzesetek, tűz megelőzés, szemléletformálás, együttműködés, konstruktív oktatás, új múzeumpedagógia, storytelling

Abstract:

Reducing the number of fatal fires and protecting critical risk groups is of the utmost importance for all those involved – disaster management, social services, the living environment, and families. A fire threatens the living environment, and a fatality takes a psychological toll on people, even if they are not personally or only indirectly affected. The first three basic steps in identifying and protecting risk groups are raising awareness, shaping attitudes, and mobilizing the community. The potential of the new museum education and of constructivist pedagogy, when applied within the appropriate organizational framework, setting, and time, may serve as a bridge between disaster management and the social sector in this endeavor.

Keywords: fatal fires, fire prevention, raising awareness, cooperation, constructivist pedagogy, new museum education, storytelling

1. BEVEZETÉS

A halálos tüzesetek számának csökkentése és a kritikus kockázati csoportok védelme egyszerűsített tűzkockázat-elemzéssel tanulmány [1, pp. 308.] feltárja, hogy Magyarországon évente közel száz fő veszti életét tüzeset következtében. Ezek személyek között jelentős számú az 50 év feletti, az egyedül élő, addikcióval küzdő, gondozásra szoruló férfi, illetve a valamilyen fogyatékkal élő, felügyeletre szoruló, idős személy, vagy hajléktalan. A felsorolásból megalapozza, érzékelhetővé teszi, hogy a haláleset elkerülésében jelentős szerepet kell vállalnia a személyes, civil környezetnek, és a szociális ellátórendszerben dolgozóknak is.

Egy én-központú, túldigitalizált társadalomban élünk, ahol a hangsúly a közösségről az egyénre, a valódi térről, egy virtuális világra tevődött át érzéketlenné téve az embereket mások sorsával, valamint az élet valódi veszélyeivel szemben. A halálos tüzesetek oka az önhibán túl, számos kockázati tényezőre vezethető vissza: rendezetlen környezet, nem megfelelő eszközhasználat, addikció, idős kor, magány, és ide vehetjük azt a társadalmi közömbösséget is, amelynek köszönhetően szemet hunyva megyünk el a szemmel is jól látható veszélyeztetett csoportok, személyek mellett. Ahhoz, hogy ebben változást érzünk el, és ezek, a sokszor rejtve élő egyének, családok a szociális ellátórendszer, valamint a katasztrófavédelem számára is láthatóvá váljanak, társadalmi figyelemfelhívásra, szemléletformálásra és szervezeti megújulásra van szükség.

A problémára való figyelemfelhívás, valamint a szemléletformálás, a generációk közti szakadék csökkentésével és megfelelő képzéssel, valamint további szereplők bevonásával, a kockázati csoportokkal már eleve foglalkozó szociális intézményekkel történő együttműködéssel elérhető lehet. Ehhez azonban újításokra, esetlegesen egy olyan katasztrófavédelmi különleges megelőzési munkacsoport létrehozására van szükség, melynek fő célja a preventív edukációs támogatás.

2. PREVENTÍV EDUKÁCIÓS TÁMOGATÁS

A tüzek ártó hatása ellen az emberiség már az ókorban igyekezett tudatosan védekezni. A Római Birodalomban a házakat meghatározott rend szerint építették fel az utca két oldalán, a tetőket előírás szerint cseréppel fedték, a tüzet használó szakmákat a városfalon kívülre, széliránnyal ellentétes irányba telepítették. A Római Birodalom bukásával ez a tudás elveszett, a vándorló népeknek nem volt rá szüksége, de még ők is igyekeztek víz közelbe telepíteni a sátraikat az öngondoskodás, az állatok itatása és a tüzek megfékezése végett. A középkorban, a városiasodás újraindulásával, a tűzvészek visszatérésével kezdődik meg egy újabb, tudatos gondolkodás és tevékenység a tűzmelegítés területén. Ezeket a kezdeti intézkedéseket még inkább a félelem, a szigor és a babona hatja át, de már megjelennek olyan szabályozások is, melyek valódi jelentőséggel bírnak. Például tilos éjszaka tüzet rakni főzéshez, mosáshoz, az utcán égő fáklyával hadonászni, vagy épp pipázni. Az éj leszálltával tűzörök figyelmeztetik a lakosságot, hogy tüzre, vízre vigyázzanak, a tornyokból tűzörök figyelik a várost a támadott tűz mihamarabbi felfedezése és jelzése érdekében.

II. József 1788-ban kiadott Tűzrendészeti Pátense a máig alkalmazott megelőző tűzrendészet alappilléreit állítja fel: a tűz mihamarabbi jelzését, a tűz eloltását, valamint a keletkezett tűz okának kipuhatolását. 1870-ben a szervezett tűzoltóság felállításával Gróf Széchenyi Ödön vezetése alatt kezdetét veszi egy összehangolt, szakmai fejlődést is magával hozó tűzoltási tevékenység. A technikai fejlődés addig nem látott méreteket ölt. 1822-ben Szabó Pál és fiai feltalálják a gőzfecskendőt, 1830-ban Kőszegi-Mártony Károly feltalálja az „életmentő készüléket” (sűrített levegős légzőkészülék). Szilvay Kornél, fővárosi tűzoltóparancsnok, a vízkármentes oltás elkötelezettje 1927-ben bemutatja a vegyes oltásra alkalmas szárazoltógépet, később Svájcban szabadalmaztatja az elégetővel történő gáztermelés elvét, melynek elvén a mai napig tűzoltásra használható leghatékonyabb eszközünk, a turboreaktív oltógép is működik. [1]

A gazdaság, az ipar, a társadalom fejlődése és változása időről időre újabb kihívások elé állította, és állítja a mai napig a tűzoltást és a tűz megelőzést, mint hivatást választó, elkötelezett embereket. Új védőfelszerelések, gépjárművek, különleges szerek, eszközök születtek, új jogszabályok láttak napvilágot és új szervezeti egységek jöttek létre az anyagi javak megóvása, és az életvédelem érdekében.

A hazai szociális munka kezdetei az 1800-as évekhez vezethetőek vissza. Egy olyan humán szolgáltatás, amely törvényi szabályozásokkal, tanácsadásokkal, kézzelfogható, szociális és egészségügyi szolgáltatások nyújtásával segíti az egyéneket, családokat, társadalmi csoportokat. A modern kori szociális munka rugalmas és nyitott az élet által előhívott krízishelyzetek személyközpontú megoldásában való részvételre, az áldozatokkal való foglalkozással az adománygyűjtéstől a felmerült kérdések megválaszolásáig.

A halálesetek megelőzése, a bajba jutottak védelme hozzátartozik a viktimológiához, amelynek megjelenése a II. világháború utánra tehető. Az évek során több irányzata is kialakult, a modern viktimológia a biztonságos emberi élet és az emberi szenvedés problémáját komplex módon vizsgálja. [2]

A kritikus kockázati csoportok már eleve a szociális munkások nézőterében vannak. Talán ők állnak hozzájuk a legközelebb, ők vehetik leghamarabb észre a veszélyeztető tényezőket, érhetik el és érinthetik meg a kockázati csoportok egyéneit, közösségeit, köthetik össze a katasztrófavédelem otthonvédelmi törekvéseit a szociális munkából már ismert áldozatvédelemmel, további, az oktatásban jártas szakemberek bevonásával, és egy új, preventív edukációs támogatói csoport létrehozásával.

Egy preventív edukációs támogatói csoport, olyan szakemberek együtt gondolkodásával és csapatmunkájával, akik jártasak a személyközpontú, konstruktív oktatás, a coaching, a szociális terepmunka és a megelőző tűzrendészet terén, komoly változásokat érhet el a gyerekek tűz megelőzési ismereteinek bővítése, mélyítése, a lakossági tudatosságfejlesztés, a szociális ágazat dolgozóinak figyelemfelhívása, képzése, ebből adódóan pedig a biztonságos otthonok kialakítása, valamint a halálos tüzesetek megelőzése terén.

3. FIGYELEMFELHÍVÁS ÉS SZEMLÉLETFORMÁLÁS LEHETŐSÉGE A KONSTRUKTÍV MÚZEUMPEDAGÓGIA TÜKRÉBEN

Az eredményes oktatáshoz nem csak figyelembe kell venni, hanem meg is kell teremteni a megfelelően inspiráló, már önmagában is figyelemfelkeltő és tanulási lehetőséget kínáló környezetet. Olyan pedagógiai attitűd (mások véleményére nyitott, asszertív, együttműködésre képes, segítő kommunikációt alkalmazó), valamint oktatási módszer választására van szükség, mely önálló tapasztalásra és felismerésre alapozott tudáselsajátítást tesz lehetővé.

A halálos tüzesetek számának csökkentése és a kritikus kockázati csoportok védelme egyszerűsített tűzkockázat-elemzéssel tanulmány „Az áldozatvédelem és a megelőzés feladatai, új dimenziói” című fejezetben bemutat egy felkészítési tematikát, melyben a következő oktatási javaslatokat fogalmazza meg tűzvédelmi szakemberek által:

„1. A leggyakoribb tűzkeletkezési okok és a megelőzés lehetőségei, különös tekintettel a dohányzásra, fűtésre, nyílt lángú világítóeszközök használatára, elektromos készülékekre és a sütés-főzésre.

2. A tűzhalálesetek során leginkább érintett korosztályok fokozott veszélyeztetettségére.

3. A proaktív megelőzés lehetőségei – hogyan lehet egyszerűsített kockázat-elemzést végezni ismert kockázati helyszíneken.
4. A tüzelő-/fűtőberendezések üzemeltetése, a karbantartás és a felülvizsgálat fontossága, ellenőrzési lehetőségek.
5. Kémények és időszakos felülvizsgálatuk.
6. Idős személyek, gondozásra és felügyeletre szorulóak, hajléktalanok áldozattá válásának személyi aspektusai.
7. Anonim esettanulmányok a legjellemzőbb esetekből.
8. Baj esetén az operatív és szociális segítségkérés lehetőségei.” [3, p. 316.]

Egy interaktív fotó-, valamint tudástár kiállítás elkészítésével és felállításával könnyedén bemutathatók a leggyakoribb keletkezési okok. Játékos formában felhívható a figyelem a kockázati csoportokra, valamint a megelőzést szolgáló tevékenységekre. Ilyen interaktív játék lehet egy feleletválasztós tábla, amin jó válasz esetén zöld, rossz válasz esetén piros lámpa fénye villan fel. A fotókon megjelenhetnek tüzesetek, olyan lakókörnyezetek, melyek veszélyt jelentenek. Mágneses táblán bemutatott veszélyes környezetről el lehetne távolítani a veszélyt jelentő tényezőket, ellenőrzésként meg kell keresni a körvonalának megfelelő alakzatot, majd behelyezni az alakzatba. Be lehet mutatni belülről egy kéményt, amin ismertetve vannak a lerakódott szennyeződések és a tűzkeletkezési okok, valamint egyéb veszélyek.

Az élményalapú oktatás módszertani eszköztára egy ilyen kiállítás elkészítéséhez szinte végtelen lehetőségeket kínál. A kiállítás önállóan is megtekinthető és feldolgozható a civil látogatók, helyi lakosok, iskolák által, így egy tematikailag, és módszertanilag megfelelően felépített kiállítás már önmagában is szemléletformáló, valamint oktató hatással bír.

Tűzvédelmi szakemberek által szervezhető a kiállítási térbe oktatás szociális dolgozók részére. A kiállítás motiválttá, érdeklődővé teszi a képzésre érkezőket, így az oktatást végző szakemberek sokkal könnyebb helyzetbe kerülnek, mintha üres teremben, külső helyszínen tartanák meg a tűzvédelmi képzést. Az installációk demonstrálják, és alátámasztják a képzés anyagát, segítenek rögzíteni és elmélyíteni az átadott ismereteket. A szociális gondozók szervezhetnek az érintett korosztály, valamint nappali ellátásban gondozottak részére kiállítás látogatást, így azok interaktív módon, élményalapon szerezhetnek ismereteket, önálló felismeréseik alapján észrevehetnek összefüggéseket akár saját, vagy ismerőseik lakókörnyezete között, ismeretet kaphatnak arról, hova fordulhatnak segítségért.

A kiállítást célszerű utaztathatóra és könnyen karbantarthatóra tervezni, hogy egyrészt eljuthasson az ország több pontjára is, másrészt akár évekig használható legyen. Így átfogó szervezéssel és koordinációval folyamatos, 1-2 évenként az adott területen megjelenő és ismételhető felvilágosítást, valamint oktatási lehetőséget képes biztosítani. A 7. pontban megfogalmazott javaslatra felépíthető egy figyelemfelkeltő, szemléletformáló storytelling alapú, a konstruktív múzeumpedagógia eszköztárát segítségül hívó foglalkozás.

3.1 Az új múzeumpedagógia

Az új múzeumpedagógia, az eddig megszokott, főként a tárlatvezetésre kiterjedő tevékenységnél egy sokkal szélesebb spektrumot ölel át, nem csak új kihívások elé állítva a múzeumokat és a múzeumok dolgozóit, valamint a múzeumpedagógiához, mint eszközhöz nyúló oktatási szakembereket, hanem új lehetőségeket is ad a társadalmi kérdésekben való részvétel terén.

Az új múzeumpedagógia, mint módszer, eredményesen használható a múzeum falain kívül is. Számtalan muzeális intézmény csatlakozott már a bőrröndmúzeum programhoz, mely során a múzeum gyűjteményével, témájával, közvetíteni kívánt üzenetével „telepakolt” bőrrönddel látogatnak el és tartanak foglalkozást külső helyszíneken, óvodákban, iskolákban, időotthonokban.

A szemléletformálás egy olyan folyamat, amelynek során érzékenyítjük és pozitívan befolyásoljuk, formáljuk az egyének gondolkodását, értékrendjét és viselkedését bizonyos témákkal kapcsolatban. Az eljárás számos esetben bizonyította már szükségességét, működőképességét és hasznosságát is, pl. fogyatékos személyek ép munkakörnyezetbe történő integrálása, a fiatal és az idős generáció közötti távolság csökkentése, betegségeket megelőző szűrővizsgálatok fontossága, baleset-, bűnmegelőzés, fiatalkori droghasználat, vagy épp a tűzmegelőzés terén.

Az új múzeumpedagógia „életszerű és hasznosítható tudásra, személyes kapcsolódásokra, összefüggés-felismerésre, kritikai gondolkodásra, problémamegoldásra, önálló értelmezésre, a megszerzett tudás alkalmazására, az egyéni identitás kialakítására törekszik. Az új múzeumpedagógia a tudományt alárendelt és alkalmazott módon hasznosítja a résztvevők egyéni képességeinek, szükségleteinek és személyiségének megfelelően. Kooperatív, párbeszéd, nyitott kérdésekre épülő, személyközi módszer, amelyben az önkifejezés, az egymásra figyelés, az egymás véleményének megismerése és az egymástól tanulás jelentik a legfontosabb pilléreket.” [4, p. 131.]

3.2 Tanulási tér jelentősége az oktatás folyamatában

A tanulási környezetben a tanuláshoz köthető reflexiók folyamatosak. Az ismeret átadásának sikerességét több, egymással kölcsönösen összefüggő tényező határozza meg. A modern pedagógia megközelítésében „a tanulás támogatásának sikeressége abban a komplex értelmezésben rejlik, amelyben a tanulás folyamatát az arra ható tényezőkkel közös hatásrendszerben definiáljuk. E rendszerszintű gondolkodás hívja életre a tanulási környezet fogalmát, ahol különös jelentőséget tulajdonítunk annak, hogy a tanulási környezetben leírható tanulásalakító tényezők/elemek határozzák meg a tanulás eredményességét. [5, p. 246.]

A múzeumi vagy kiállítótér, mint tanulásra használt helyszín, előkészíti a tanulási folyamatot, segíti a folyamat lezajlását épp úgy, mint a lezárását, és az ismeretanyag mélyebb, nem csak elméleti, hanem érzelmi kontextusba helyezését is. Egy olyan elkülöníthető tér, mely a tanulás folyamatát a szakmúzeum témájával, vagy egy jól összeállított módszertani kiállítási anyaggal, már önmagában közvetlenül befolyásolja. A tanulásalakító tényezők a képzés ideje alatt folyamatos hatással vannak a képzésben résztvevőkre, és így a résztvevők tanulási eredményeire is.

Az ideális tanulási környezet alapszáma az egyéni konstrukciók mentén felépülő tudás lehetősége. Egy ilyen környezetben a tanulási tevékenységrendszer az eredményes tanulást, és ismeretelsajátítást támogatja. Ebben az értelmezésben az oktatási folyamat egyéni konstrukciókra épül, ami egy olyan konstruktív pedagógiai szemléletet kíván meg, melyben a tapasztalatszerzés mellett a tanulói aktivitás áll a központban.

3.3 Eredményes tanulási modell

Amikor kitűzünk egy oktatási célt, fontos, hogy olyan módszert válasszunk az ismeretanyag átadásához, amely nem csak az anyag leadását teszi lehetővé, hanem a lehető legeredményesebb feldolgozást és elsajátítást is. [6, pp. 39-47.]

Lehetséges tanulási modellek:

1. reprodukív modell
2. kognitív modell

3. társas-konstruktivista modell
4. tapasztalati-reflektív modell

Reproduktív modell. Hagyományos, lineáris tanulási modell, a tanuló a tanár által közvetített ismereteket passzívan befogadja, memorizálja, raktározza, majd szükség esetén reprodukálja. Ez, az elsődlegesen mennyiségi tudásra törekvő modell a tanulót nem ösztönzi sem kritikai gondolkodásra, sem arra, hogy megszerzett ismeretét más környezetben alkalmazza. A hangsúly az ismeretek elsajátítására, az alap készségek és képességek fejlesztésére helyeződik. Nélkülözi az egyéni, a szociális, és így az érzelmi aspektusokat, valamint az önálló és aktív tanulás lehetőségét is.

Kognitív modell. A tanulási folyamatot négy fő, és hét közbenső szakaszra bontja:

1. Információgyűjtés
 - a. témaválasztás – mit akarok megtanulni?
 - b. forráskutatás – honnan jutok információhoz?
 - c. információforrások használata
2. Információfeldolgozás
 - a. hogyan értem meg, amit tanulok?
 - b. memorizálás
3. Információfelhasználás
 - a. mihez kezdjek a tudásommal?
4. Információs triád (az első három szakasz) összeszerzése
 - a. tanulásszervezés – idővel, környezettel, eszközökkel való gazdálkodás

A felsorolt fázisok ugyan megadják az önálló tanuláshoz szükséges stratégiák elméleti keretét, azonban a sikeres, önálló tudáselsajátítás és alkalmazás folyamatához még mindig nem járultak hozzá.

Társas-konstruktivista modell. A tanuló aktív résztvevője a tanulási folyamatnak. Felépíti saját tudását és nem csak elraktározza az ismereteket, hanem össze is veti a már meglévő ismereteivel, hozzákapcsolja az új ismereteket a régihez, illetve kibővíti azokat. A hangsúly a tanulás mennyiségéről áttevődik a tanulás minőségére. Ez a szemlélet elősegíti:

- a kritikai érzék fejlődését,
- a kritikai gondolkodást,
- és a tudástranszfert.

A modell azonban még mindig erőteljesen tanárközpontú és társfüggő. Fő eleme a társakkal való együttműködés, a problémamegoldás, a másképp-látás, az önreflexió és az értelmező-analizáló-reflektív gondolkodás fejlesztése. Fontos szerepet kap az önkontroll és az önirányítás.

Tapasztalati reflektív modell. Az első három modell egyesítése, a tanulás megtanulásának modellje. A tanulási folyamatban a tapasztalat központi szerepére helyezi a hangsúlyt, a tanulást egy négy fázisú körfolyamatnak tekinti (eredményes tanuláshoz nélkülözhetetlen tényezők):

1. fázis: konkrét megtapasztalás (élmény)
2. fázis: megfigyelés, reflektálás (tapasztalatok elemzése, értékelése)
3. fázis: elvonatkoztatás, új következtetések megfogalmazása (tanulás)
4. fázis: a megszerzett ismeretek alkalmazása egy új tanulási helyzetben.

3.4 Konstruktivizmus a múzeumi pedagógiában

A konstruktivizmus az 1980-as években jelenik meg, mint filozófiai, pszichológiai és kibernetikai alapokon nyugvó ismeretelmélet. A konstruktivista tanuláselmélet a pedagógia egyik legfrissebb irányzata. A felvilágosodás korában jelenik meg az a filozófiai nézet a tudományos életben, miszerint a világ megismerhető, megtanulható és rendszerezhető. A konstruktivizmus ezzel szemben azt állítja, hogy „nincs egy mindentől függetlenül létező „külső” tudás. Mindannyian a magunk világát alkotjuk meg azáltal, hogy tapasztalataink alapján jelentéseket alkotunk, értelmezéseket gyártunk, vagyis nem egy objektív világ létezik, hanem egyes személyek által megkonstruált világok. Saját megismerési stratégiát és mentális modellt alkotunk, így a tanulás a világ jelenségeinek a korábbi tapasztalataink alapján felépített struktúrában való elhelyezését, illetve a struktúránk, stratégiánk folyamatos felülvizsgálatát, az új tapasztalatok tükrében való újra rendezését jelenti.

A konstruktivista múzeumi pedagógia arra alapoz, hogy a foglalkozáson résztvevők világról alkotott tudása, és így maga a megismerési folyamat is függ a résztvevők előzetes ismereteitől, tapasztalataitól, gondolkodásától, valamint, hogy egy újfaja tudás, szemlélet kialakulásához a már meglévő tudást szükséges újra strukturálni a világ dolgaival való interakciók és saját elméletek konstruálása révén. Ezért az oktatók fő feladata: lehetőség biztosítása a témával való interakcióra.

3.5 Történetmesélés típusai és alkalmazása

A storytelling, avagy történetmesélés az emberi kifejezés egyik legősibb és legértékesebb formája, egy igen erőteljes módszer, amely a szavak erejével tárja fel a történet elemeit. Több kutatás és számos hatásgyakorlat bizonyítja, hogy a történeteket könnyebb megérteni és megjegyezni, mint az értekezésjellegű szövegeket.

A történetmesélés három fő vonala:

1. történelmi vonatkozású történetek,
2. kitalált történetek,
3. drámapedagógiai történetmesélés.

A történelmi vonatkozású történetek valós, megtörtént eseményekről szólnak. A kitalált történetek tudományos koncepciók vagy ötletek megszemélyesítésével segítenek a különféle tudományos koncepciók megértésében. A drámapedagógiai történetmesélés során olyan drámapedagógiai eszközökkel élünk, mint a mozgás, a tánc vagy épp a színháték.

Egy vizsgálat során hatodik osztályos gyerekek kétféle történelmi vonatkozású történetet kaptak. A kutatók arra keresték a választ, hogy melyik módszer alkalmazásával hatékonyabb a megértés és a felidézés. Az egyik történet egy dán fizikus kísérletének története volt, a másik pedig egy londoni hajóskapitány levele, melyben arról írt, miként zavarta össze a mennydörgés a hajó iránytűjét. „Mindkét történet után csoportba rendeződve kísérletet terveztek, majd végeztek el a célból, hogy a történetben hallottakat közösen értelmezzék és/vagy igazolják. A kutatás eredményei nagyon biztatóak voltak. A tudománytörténeti kísérlet reprodukálása bonyolultabb eszközökkel is nagyon jól sikerült: az első történet és a hozzá tervezett kísérlet elvégzése után a diákok 47%-a válaszolta meg tudományosan megalapozott módon a feltett kérdéseket (Miért mozdult el a mágneses tű, amikor közel került hozzá az áramkör?). A hajóskapitány levele után pedig már a tanulók 75%-a magyarázta a tudományos modell segítségével, hogy a mennydörgés után miért zavarodott össze a hajó iránytűje, és miért nem jelezte jól az északi irányt. Ez a tanulmány nagyon jól mutatja azt is, hogy a természettudományos storytelling milyen jól ötvözhető más módszerekkel, jelen esetben a kutatásalapú tanulással.” [7, pp. 105-106.]

A három történetmesélési vonalból, a tűzoltó múzeumok múzeumpedagógiai tevékenységében, az első, a történelmi vonatkozású történetek használhatók a természettudományos oktatás során is megfigyelhető hatásfokkal.

A tűzoltás távoli és közelmúltja számos olyan tragikus, ugyanakkor tanulságos történetet rejt magában, mely egy sajátos szemszögből elmesélve motiválja a hallgatót, felkelti és fenntartja az érdeklődést, segít érzelmileg bevonódni a tűz megelőzés, a halálos tüzesetek számának csökkentésébe, és a kritikus kockázati csoportok felismerésébe.

3. STORYTELLING ALAPÚ, AZ ÖNÁLLÓ FELISMERÉST LEHETŐVÉ TEVŐ, KONSTRUKTÍV, SZEMLÉLETFORMÁLÓ FOGLALKOZÁSTERVEZET

Az alábbiakban bemutatásra kerülő, önálló felfedezést és megoldáskeresést alkalmazó, storytelling alapú foglalkozás egy fiktív, elképzelt halálos tüzesetet vesz alapul. A módszer és a történet azonban adoptálható, így lehetővé teszi bármely valós eset feldolgozását.

A foglalkozás célcsoportja: szociális ágazatok dolgozói.

A foglalkozás célja: szemléletformálás, érzékenyítés, kockázati tényezők feltárása, veszélyeztetett csoportok felismerése, cselekvővé válás, tűzhalál megelőzése, jelzés a megfelelő szervezeteknek, szervezeteknek.

1. *Csoport fogadása.* Bemutatkozás, valamint egy kötetlenebb hangvételű, feszültségoldó beszélgetés. Ki honnan érkezett, milyen volt az út, a napjuk stb. A nevét mindenki felírja egy etikett címkére és a ruhájára ragasztja a könnyebb megszólítás végett.
2. *Személyes tapasztalatok feltárása.*
 - Volt már valaki közvetve vagy közvetlenül érintett tüzesetben? Ha igen, mi okozta? Mi történt? Mi volt a tapasztalat? Milyen segítség érkezett? Mi volt a végkimenetele az esetnek? Milyen tanulságokat vontak le belőle?
 - Személyes érzések a tűzzel kapcsolatban? Félnék egy tüzeset bekövetkezésétől? Ha igen, miért? Milyen óvintézkedéseket tesznek meg saját otthonuk védelmében? Mit gondolnak, van a lakókönyezetükben olyan tényező (megfogalmazott tényezők felírása egy táblára), ami az otthonukat veszélyeztet? Lakik valaki a közelükben, vagy ismernek olyan családot, embert, aki veszélyeztetve lehet? Miért, miből gondolják, hogy veszélyeztetett?
3. *Saját kompetencia felmérése.* Kiteszünk az asztalra egy lapot, amire előre felrajzolunk egy számegyeneset, melyen a számok -10-től +10-ig terjednek. A középső pont, a nulla a semmire, a mínusz irányba a hiányosságaink, gyengeségeink, a pozitív irányba az erősségeink, kompetenciánk mértékét jelöljük.
 - Írjuk fel piros színnel a számegyenesre a nevünket aszerint, mennyire érezzük teljesnek a tűzzel és a tűz megelőzéssel kapcsolatos ismereteinket!
 - Kékkel írjuk fel a nevünket aszerint, mit gondolunk arról, mennyire vennénk észre, ismernénk fel azt, ha valaki a környezetünkben vagy a lakóhelyünkön olyan körülmények között élne, ami miatt egy tüzeset áldozatává válhat!
 - Zölddel írjuk fel a nevünket aszerint, hogy mennyire érezzük magunkat cselekvőnek! Tudjuk, hogy mit lehet, vagy mit kell tenni, ha úgy véljük, hogy valaki tüzeset áldozatává válhat?
4. *Veszélyeztető tényezők, kockázati csoportok gyűjtése* (saját vélemények, elgondolások felírása a táblára) pl.:

- kor
- lakókörnyezet
- tevékenység
- akadályozott mozgás
- betegség
- stb.

A 2, 4-es pont felsorolását szükség szerint kiegészítjük a még kimaradt tényezőkkel.

5. Kinek, milyen szervezetnek lehet jelezni, ha veszélyt észlelünk, feltételezünk?

6. *Történet megballgatása*

Lajos bácsi, valaha ugyanolyan kisgyerek volt, mint te, én vagy a szomszédod. Volt családja, édesanyja, édesapja, akik gondoskodtak róla. Nem éltek gazdagságban, de igyekeztek mindent megadni a kis Lajosnak. Volt cipője, ruhája, karácsonyra ott volt a vágyott focilabda a fa alatt. Lajos nem igazán teljesített jól sem a számtan, sem a magyar órán, de technikából remekelt! Ezért később asztalosnak tanult. Jeles eredménnyel végezte el a szakmunkásképzőt, és iskola után egyből munkába is állt.

A szüleinél továbbra is lakhatott, így félre tudott tenni minden hónapban egy kis pénzt a fizetéséből. Pár év múlva vásárolt egy kis telket, majd építkezni kezdett rá. Mire készen lett a ház, Lajosra rátalált a szerelem is. Kedvesével, Katinkával költöztek be az új otthonukba. A család hamarosan bővült, Lajosnak és Katinkának kislánya született. Mindez szép is lehetett volna, de Lajosnak volt egy igen rossz szokása. Munka után szeretett kocsmába járni. Ami még talán nem is lett volna olyan nagy gond, de egyik rövidital csúszott a másik után, amit Lajos ráadásul sörrel kísért. Így nem egyszer estére Lajos épp, hogy csak hazabotorkálni tudott. Hanem Lajos, amikor jól felöntött a garatra, igen dühös emberré vált. Kiabált, tört zúzott, és nem egyszer még Katinkára is kezet emelt. Szegény asszony egy darabig tűrte, tűrte, hiszen ő még látta férjében azt a jó embert, aki valaha volt, de mivel Lajosban semmi hajlandóság nem volt a változásra, egy nap összecsomagolt, és hazaköltözött a szüleihez a kislánnyal.

Lajost nagyon megviselte a válás. Eladták a házat, kifizette a nejét, hazaköltözött a szüleihez, és ahelyett, hogy új életet kezdett volna a maga részéből, minden pénz, az utolsó fillérig, a kocsmáros zsebében landolt. Lajos nem kímélte a szüleit sem kapatosabb állapotában. Kiabált velük, őket hibáztatta minden bajáért, s egy nap, amikor kezet emelt édesanyjára, édesapja a felesége védelmére kelt és elküldte Lajost a háztól.

Később, amikor már Lajos hosszú évtizedek óta hajléktalanként élt, tudta, hogy magának köszönheti a sorsát és senkit sem hibáztathat a történetekért saját magán kívül, de akkorra már késő volt. A családja elfordult tőle, a lánya külföldre költözött és hallani sem akart róla.

Hajléktalan szálló nem volt a városban. Télen kinyitottak egy melegedőt a város vezetői, ahová esténként be lehetett menni, aludni, de szűk is volt, kevés volt a hely is, és azt a kevés kis tulajdonát sem tudhatta Lajos biztonságban, amije még megmaradt. Ezért inkább beköltözött egy elhagyatott házba, aminek a tulajdonosa már régen meghalt, és örökös híján évek óta üresen állt. Az ablakok betörve, a redőny leszakadva, a ház faláról omladozott a vakolat, a tető és a kémény is berogyott már, de még mindig jobb volt, mint a szabad ég alatt. Legalább a szél nem fújta át.

Tisztálkodási lehetőség volt a helyi szociális otthonban, meleg étel is akadt hetente egyszer, megmaradt pékárut pedig ingyen el lehetett hozni az egyik helyi péktől zárás után. Így, az a 27 ezer forint segély, amit kapott, megmaradhatott alkoholra. Ha sokra nem is, de egy-egy üveg olcsó pálinkára és palackos borra csak futotta.

Lajos bácsi az elfoglalt házat épp csak lakta, de rendbe már nem tartotta. A régi lakó bútorai mellé hamar felsorakoztak az itt-ott összegyűjtött lomok, újságok, könyvek, mert azért Lajos bácsi olvasni még mindig szeretett. Ha talált valahol egy jó pár cipőt, kabátot, azt is hazavitte. A kartonpapírok pedig jók voltak télen a hideg ellen, szigetelni az ablakokat, a padlót.

Az az egy hálósák, amit egy alkalommal adományba kapott, némi meleget adott, de azért hidegebb éjszakákon, amikor a hőmérő higanyszála mínuszba fordult, Lajos bácsi félt, hogy kihűl, megfagy, és reggelre már nem ébred fel. Ilyenkor befűtött a házban lévő régi cserépkályhába.

Lajos bácsinak nem jutott túl sok étel aznap az asztalra. Éhes volt, megfáradt, teste-lelke átfázott. Összegyűjtött néhány száraz gallyat, ágat az udvarról, kartonpapírt, régi magazint, újságot, nem is töltött a pohárba, a palackból itta a bort. A pálinkásüveg alján is volt pár korty nehezebb időre, amit most ledöntött. Az összegyűjtött papírból gyújtóst készített a cserépkályhába, az izzó papírra rárakta a száraz gallyakat, ágakat. Hamar tűz lobbant a kályhában. Lajos bácsi még felhalmozta a kályhába a kartonokat, majd a meleg kályha mellé kucorodva elaludt.

A kémény falára lerakódott korom izzani kezdett. A füst hiába keresett magának kiutat, a bedőlt kéményen át nem talált. A kémény átforrósodott, a száraz tetőlécek először csak füstölni, majd izzani kezdtek, végül lángra gyúltak, de ekkorra már a kályhából visszaszívargó füst is bekigyózott a szobába. A füst alattomos. Az égés során keletkező, a füstben lévő szén-monoxid belélegezve a vér hemoglobinjához kapcsolódik csökkentve a vér oxigénszállító kapacitását mérgező tüneteket okozva. Lajos bácsi arra ébredt, hogy nagyon fáj a feje, gyenge, émelyeg és hányingere van. A vérnyomása leesett, a szívritmusa felgyorsult, nem tudott tájékozódni, nem ismerte fel, hol van, merre van a kijárat. Zavart volt a látása, a hallása, a tudata, és nem volt senki, aki segíthetett volna neki, hiszen a világtól elbújva élt egy elhagyatott házban.

A tüzet, egy, a kutyáját sétáltató férfi vette észre. Azonnal riasztotta a tűzoltókat. Rendszeresen sétált arra, néha látta is Lajos bácsit. Sejtette, hogy talán itt él, és bent van az égő házban a hajléktalanná vált férfi, de az udvaron felhalmozódott szemét, a bedőlt kerítés, a hatalmas füst és a tűz okozta hőség miatt megközelíthetetlen volt a ház. Nem tudott már segíteni. A tűzoltók a bejáratnál pár méterre találták meg Lajos bácsit. A ruhája, a teste elszenesedett. Az utolsó szem emberi méltósága is elégett a tűzben.

Lajos bácsinak nem voltak közeli hozzátartozói, nem volt családja, nem voltak barátai. A temetést a város vállalta. A fejfán csak ennyi állt: Kovács Lajos, élt 64 évet. Kevesen voltak a sír körül, hiszen csak páran ismerték Lajos bácsit. A polgárőrség vezetője, az időotthon gondozói, a kutyáját sétáltató férfi, és az éjszakai műszakos pék. Tél volt, hideg, halkan fújt a szél. Egy szó sem hangzott el, de a tekintetek elárulták, hogy ez a történet talán másképp is végződhetett volna, Lajos bácsi talán még ma is élhetne, ha...

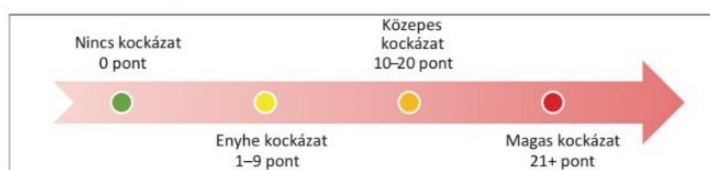
7. *Fejezd be a történetet!*

- megoldási lehetőségek, ötletek feltárása, felírása a táblára
8. Kiosztom mindenkinek az 1. ábrán látható egyszerűsített tűzkockázat-elemzést. [3, p. 322] Mit gondolnak a résztvevők? Mennyire tartják hasznosnak? A mai beszélgetés és történet után, egy ilyen kérdéssor birtokában képesek lesznek segíteni kialakítani az érintetteknek egy, a tűztől védett, biztonságos lakókörnyezetet? Fel fogják ismerni saját lakókörnyezetükben, ha valaki kockázatnak van kitéve? Képesek lesznek jelezni a veszélyt a megfelelő szervezetnek?
9. *Zárás.* Átnézzük a számegyenéseket, és a megszerzett ismeretek tükrében megkérem a résztvevőket, hogy írják fel újra a számegyenésre a nevüket annak megfelelően, miként változott a kompetenciájuk a foglalkozás végére az adott témával kapcsolatban.

Egyszerűsített tűzkockázat-elemzés

Sorszám	Kockázat azonosítása	Pontozás	Pont
1.	Van-e az ingatlanban vagy közvetlen környezetében tűzveszélyes tárgy vagy cselekvés?	Igen – 10 pont Nem – 0 pont	
2.	Az ingatlan lakói között van-e férfi?	Igen – 2 pont Nem – 0 pont	
3.	Az ingatlan lakói között van-e 50 év feletti?	Igen – 3 pont Nem – 0 pont	
4.	Az ingatlanban életvitelszerűen csak egy ember lakik?	Igen – 3 pont Nem – 0 pont	
5.	Az ingatlan lakói között van-e olyan, aki mozgásában korlátozott?	Igen – 2 pont Nem – 0 pont	
6.	Az ingatlan lakói között van-e olyan, aki rendszeresen fogyaszt alkoholt?	Igen – 5 pont Nem – 0 pont	
7.	Van-e az ingatlan lakói között olyan, aki dohányzik?	Igen – 4 pont Nem – 0 pont	
8.	Tűzveszélyesnek tekinthető-e az ingatlan fűtése?	Igen – 4 pont Nem – 0 pont	
9.	Az ingatlan lakói használnak-e nyílt lángú világítóeszközt (pl. gyertyát)?	Igen – 4 pont Nem – 0 pont	
10.	Tűzveszélyesnek tűnik-e az ingatlan kéményeinek állapota?	Igen – 5 pont Nem – 0 pont	
11.	Elavult, nem karbantartott, tűzveszélyes-e az ingatlan elektromos hálózata?	Igen – 5 pont Nem – 0 pont	
12.	Az ingatlant használók rendszeresen sütnék és főznek-e az ingatlanban?	Igen – 3 pont Nem – 0 pont	
13.	Az ingatlan lakói tartanak-e rendszeresen kapcsolatot szociális szakemberrel?	Igen – 0 pont Nem – 5 pont	
14.	Az ingatlanban tűzveszélyes rendezetlenség van jelen.	Igen – 5 pont Nem – 0 pont	
Összes pont			60/

Értékelés és javasolt tevékenység

Nincs kockázat (0 pont): teendőt nem igényel.

Enyhe kockázat (1–9 pont): az elemzést végző szóbeli figyelmeztetést és tájékoztatást ad a fokozott kockázatról, különös tekintettel a tűzveszélyes tevékenység végzésére.

Közepes kockázat (10–20 pont): az elemzést végző szóbeli és írásbeli figyelmeztetést ad a fokozott kockázatról, különös tekintettel a tűzveszélyes tevékenység végzésére; a család- és gyermekjóléti szolgálat értesítése, majd annak kríziskezelése, fokozott felügyelet.

Magas kockázat (21 pont felett): katasztrófavédelmi és szociális szakember együttműködését igénylő, egyéni esetkezelés elindítása; gyermekek érintettsége esetén haladéktalanul jelzés a gyámhivatali hatóságnak.

1. kép: Egyszerűsített tűzkockázat-elemzés

4. ÖSSZEFOGLALÁS

„Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz.” [8] – attól függetlenül, hogy milyen sorsot mért önmagára, vagy kapott az élettől. A mai, én-központú, túldigitalizált társadalomban a hangsúly a közösségről az egyénre, a valódi térről, egy virtuális világra tevődött át érzéketlenné téve az embereket a mások sorsa, valamint az élet valódi veszélyével szemben. A halálos tüzesetek oka az önhibán, és az ismert kockázati tényezőkön túl (rendezetlen környezet, nem megfelelő eszközhasználat, addikció, idős kor, magány stb.) a társadalmi közömbösségben keresendő a veszélyeztetett csoportokkal, egyénnel szemben. Ahhoz, hogy ebben változást érijünk el, és ezek a sokszor rejtve élő egyének, családok a szociális ellátórendszer, valamint a katasztrófavédelem számára is láthatóvá váljanak, társadalmi figyelemfelhívásra és szemléletformálásra van szükség.

Az új, konstruktív múzeumi pedagógia adta gazdag módszertani lehetőségek egy, az oktatásban rejlő újdonságokra nyitott pedagógiai attitűddel párosítva képesek hidat építeni a katasztrófavédelem törekvései, a szociális szféra és a civil lakosság közé. A foglalkozás múzeumi térben történő megvalósítása bizonyíthatja a módszer működőképességét, valamint egy preventív edukációs támogatói csoport létjogosultságát. A kockázati csoportokkal való foglalkozás lehet a szakmúzeumban egy projekt, de nem egy hosszabb távú tevékenység. Egy ilyen szakmai feladat állandósulása és kiterjesztése a lakossági szemléletformálásra, és a szociális ágazat képzésére, egyrészt leterhelné a múzeum pedagógusát, másrészt elvonná figyelmét a múzeumi feladataitól.

A mindennapokban is visszatükröződő, kézzel fogható változások eléréshez szembe kell nézni a változtatás szükségszerűségével. Létre kell hozni egy olyan preventív edukációs támogatói tevékenységgel foglalkozó szakmai közösséget, amely képes ezt a feladatot ellátni a rendszer már meglévő határvonalaitól a társadalomban megmutatkozó újabb, lefedésre váró területéig, hogy valódi megoldásokat tudjon adni a tüzesetek, ezen belül is a halálos tüzesetek megelőzése terén.

5. IRODALOMJEGYZÉK

- [1] Dr. Hadnagy I. J. "A tűzmelegelőzés fejlődése napjainkig", *Tűzoltó Múzeum Évkönyve*, 2006, pp 16-44.
- [2] Varga I. "Katasztrófavédelem és szociális munka", Felelős Társadalom – katasztrófavédelem és a közoktatás konferenciakötet, 2016, pp. 166-179.
- [3] T. Hábermayer, I. Varga, A. Kricskovics, and M. Vénosz „A halálos tüzesetek számának csökkentése és a kritikus kockázati csoportok védelme egyszerűsített tűzkockázat-2024elemzéssel”, *Scientia et Securitas*, 5. évfolyam 3. szám, pp. 308-322. [Online]. Elérhetőség: <https://akjournals.com/view/journals/112/5/3/article-p308.xml> (2025. 03. 24.)
- [4] E. Joó, "Saját múzeum – avagy a múzeum esélye", *Múzeumi iránytű* 17, 2019
- [5] L. Á. Szócs, A. Varga, and Zs. Angyal „Tanulási tér és tanulási környezetek kapcsolatrendszere a környezeti nevelésben, 2022, p. 246. [Online]. Elérhetőség: <https://ojs.elte.hu/gyermekneveles/article/download/4950/4005/10823> (2025. 04. 18.)
- [6] A. Fischer, "Tanárjelöltek felkészítése az önálló tanulási képesség fejlesztésére", 2010
- [7] A. Muzsalyiné Molnár, „A történetmesélés, mint pedagógiai eszköz a természettudományos oktatásban”, 2021
- [8] *Magyarország Alaptörvénye* (2011. április 25), II. cikk